

חשיבה ביקורתית בהיסטוריה

4. חשיבה ביקורתית

היכולת לבחון ולהעריך מידע, דעות או רעיונות באופן מושכל, לגבש דעה או עמדה באופן עצמאי, לבחור בין חלופות ולקבל החלטות מנומקות.

4. הטלת ספק

לחשוב באופן עצמאי אל מול מקורות סמכות וקבוצת השווים

לתהות על מקורות ההצדקה ולשאול שאלות מערערות

להשוות שיפוט (להימנע מגיבוש עמדה) עד לבירור ההצדקות ועד למציאת נימוקים משכנעים

3. קבלת החלטות

לנתח בעיה, סוגיה או דילמה ממגוון נקודות מבט

להשוות בין פתרונות אפשריים לשאלה תיאורטית או מעשית ולהעריך את ההשלכות התאורטיות או המעשיות של בחירה בכל אחת מהן

לזהות ולנטרל הטיות, שיקולים זרים ודעות קדומות

להבחין בין שאלות או סוגיות הדורשות מומחיות לבין שאלות או סוגיות הדורשות חשיבה עצמאית, לזהות תחומי מומחיות

2. טיעון Argumentation

לנסח טענה ולהצדיקה באמצעות מידע ונתונים

לזהות את ההבדל בין הנימוקים לטענה ולהעריך את הקשר ביניהם

לזהות הטיות וכשלים לוגיים בטיעון

1. הערכת מידע ומקורות מידע

להגדיר תבחינים (קריטריונים) מתאימים ולהשתמש בהם כדי לבחון ולהעריך מהימנות, רלוונטיות וערכיות מידע ומקורות מידע להבחין בין אמונות, דעות, עמדות ועובדות

לזהות תעמולה, דמגוגיה ומניפולציות

הקדמה

חשיבה ביקורתית בהוראת ההיסטוריה היא כלי חיוני לפיתוח יכולת התלמידים להבין ולהעריך את האירועים והפרספקטיבות השונות בהיסטוריה בצורה מעמיקה ומושכלת. בעזרת חשיבה ביקורתית, התלמידים לומדים לא רק לקלוט עובדות ונתונים, אלא גם להטיל ספק במקורות המידע, לבחון את מניעיהם של היסטוריונים ודמויות היסטוריות, ולזהות את הכשלים או ההטיות המובילים ליצירת נרטיבים מסוימים. כלים אלו חשובים במיוחד בהיסטוריה, שכן כל תקופה היסטורית נתפסת לעיתים מנקודת מבט שונה ותלויה בהשפעות תרבותיות, פוליטיות ואידיאולוגיות. החשיבה הביקורתית מאפשרת לתלמידים להעריך את ההשפעות של העבר על ההווה, תוך שמירה על גישה פתוחה ומקצועית שמבוססת על ראיות ומקורות מגוונים.

לפניכם שתי הצעות העוסקים בנושאים הבאים:

מסעות הצלב

המהפכה הצרפתית

מתוך המיומנות הכללית של חשיבה ביקורתית מודגשים בהצעות שלפניכם היבטים הבאים:

עריכת מהימנות המקורות והבחנה בין דעות לעובדות

זיהוי טענות וניסוח טענה

הצעה ראשונה

מסעות הצלב

לפניכם שני קטעי מקור. קראו את המקורות האלה וענו על השאלות שאחריהם.
בשנת 1144, במהלך מסע הצלב השני כבשו המוסלמים בהובלתו של עימאד אל-דין זאנגי (Imad al-Din Zangi) את העיר אדסה (היום אורפה שבטורקיה).
לפניכם תיאור של כיבוש העיר שנכתב על ידי שני כרוניקאים (אנשים שמתעדים את מה שמתרחש): אחד נוצרי והשני מוסלמי.

הכרוניקאי הנוצרי מיכאל מסוריה מתאר את האירוע באופן הבא:

"אדסה הפכה למדבר; מראות קשים מכוסים בשמיכה שחורה, ספוגה בדם בנינו ובנותינו! צמאי דם וחיות טרף פלשו לעיר באישון לילה כדי לחגוג על דמם של המתים, המקום הפך לביתם של תנים; ואיש לא נכנס לשם, למעט בוזזים".

ומנגד, הכרוניקאי המוסלמי אבן אל-את'יר (Ibn al-Athir) משאיר אחריו עדות הבאה:

"זאנגי סייר בעיר [אדסה], והיא מצאה חן בעיניו, והוא הבין כי זה לא נכון להפוך אותה לעיי חורבות. הוא פקד לאנשיו להחזיר את כל אנשי העיר לבתיהם ולהחזיר להם את רכושם... העיר שוקמה, וזאנגי השאיר בה חיילים כדי להגן עליה".

שאלות:

כיצד כל אחד מהכותבים מתאר את כיבוש העיר אדסה?

מדוע יש הבדל בין הגרסאות לגבי אותו אירוע?¹

מדוע חשוב להכיר את שתי הגרסאות?²

כיצד ניתן ללמוד מה התרחש באמת?³

¹ כרוניקאי אחד נוצרי והשני מוסלמי ולכן כל אחד מנסה להציג את האירוע באור הנוח לו ולתפיסת עולמו.
² למורה: חשוב להכיר את תפיסה של כל אחד מהצדדים. מה שמבחינת אחד נחשב לניצחון עבור מישו אחר זה כישלון והחוויה של אותו אדם היא חשובה מאוד.
³ באמצעות פניה למקורות נוספים במידה ויש, אם אין הסוגייה תישאר כתעלומה – לא תמיד יש תשובות לכל השאלות לגבי העבר.

ביבליוגרפיה:

Michael the Syrian – פאטריארך הכנסייה בסוריה בין השנים 1166-1199, הותיר אחריו כרוניקה מפורטת של תקופתו, מתוך האתר של אוניברסיטת שיקגו:

<http://chronicle.uchicago.edu/070315/middleeastweather.shtml>

Ali ibn al-Athir – היסטוריון ערבי שחי בין השנים 1160-1233, מתוך אתר אינטרנט של אנציקלופדיה בריטניקה: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/280690/Ibn-al-Athir>.

Robert Irwin, "Islam and the Crusades: 1096-1699," in *The Oxford Illustrated History of the Crusades*, ed. Jonathan Riley-Smith (New York, 1995), pp. 230-231.

הצעה שנייה

המהפכה הצרפתית

משימה 1

קראו את קטע המקור שלפניכם וענו על השאלה שאחריו.

בשנת 1789 פרסם עמנואל ג'וזף סיאס (1748-1836): כומר מהכמורה הנמוכה, מהוגי הדעות הבולטים של התקופה) את מאמרו המפורסם מהו המעמד השלישי? תשובתו מתחילה במילים: "הכול. מה הוא היה עד כה מבחינה פוליטית? לא כלום. למה הוא משתוקק? להיות משהו".

- הסבירו את הטענה של סיאס וכיצד היא משקפת את מצבה של צרפת ערב (לפני) המהפכה.

משימה 2

ה-14 ביולי נחשב ליום חג לאומי בצרפת. ביום זה ההמון הזועם הרס את הבסטיליה.

- הסבירו מדוע דווקא יום זה נחשב לחג לאומי המציין את עצמאותה של צרפת. בתשובתכם הביאו נימוק אחד לפחות.

- הציעו תאריך/אירוע חלופי שבו ניתן לציין את עצמאותה של צרפת. הסבירו את טענתכם.

משימה 3

קראו את קטע המקור שלפניכם וענו על השאלות שאחריו

"... המהפכה [הצרפתית] הצליחה הצלחה גמורה בשטח הכלכלי והחברתי: היא הגשימה שאיפותיו העיקריות של המעמד שחולל אותה, - הבורגנות. אצולת המשטר הישן נהרסה, נמחו [נעלמו] סימניו האחרונים של הפיאודליזם. מעתה החלה תקופת הייצור החופשי. המהפכה העבירה מן הארץ את זכויות האדונים, את זכויות-היוחסין המקומיות, את הבדלנות הפרובינציאלית. את המונופולים של האגודות, ואפשרה בכך - בתקופת הקיסרות - הקמת מדינה מודרנית המשרתת את הבורגנות הקפיטליסטית... אולם המהפכה לא רק שינתה את המבנה החברתי של צרפת מן הקצה עד הקצה. בעצם כוחה ובכוח ההקרנה של תורת החופש והשוויון השתלטה המהפכה על אירופה ועל העולם. למשב הרוח הגדולה של שנת 1789 ושנת 1793 זעו [נעו] כל העמים המדוכאים ושאבו ממנה תקווה. מכאן ואילך נלחמות מהפכה ומהפכת-נגד זו בזו. לשווא משתדלים המונרכים [מלכים] והאצילים להתבסס על המסורת כדי להגן על זכויות - היוחסין שלהם; המהפכה והתבונה פועלות לשחרור בני-האדם והעמים. מחלוקת אדירה הורישה המהפכה למאה ה-19.

עולם חדש חושל מכאן ואילך קמעה-קמעה, ועקרונותיו הם עקרונות 1789, במובנם המקיף, החותר לא רק להגשמתו של "השחרור המדיני" אלא של השחרור האנושי".

(א. סובול, המהפכה הצרפתית: 1789-1799, תרגום: ל. יחיל, הקיבוץ המאוחד: ירושלים, תשי"ד (1954), עמ' 225-226)

הסבירו על-פי הקטע מהי לפי דעתו של המחבר שלושה הישגים של המהפכה הצרפתית.

משימה 4

- א.** לפניכם מספר היגדים המתארים את המהפכה הצרפתית. **הסבירו** לגבי כל אחד מההיגדים האם הם מביעים דעה או עובדה.
- ב-14 ביולי 1789 פרצו המונים אל הבסטיליה ;
 - הריסת הבסטיליה מסמלת שחרור מדיכוי ;
 - לואי ה-16 בגד בצרפת ;
 - המלך שב לפריס בגלל מצעד הנשים אל הארמון בוורסאי ;
 - יהודי צרפת קיבלו זכויות אזרח בשנת 1791.
- ב.** **הסבירו** מדוע חשוב להבדיל בין דעה לעובדה בעת הניסיון להבין אירוע היסטורי.

משימה 5

- קרא עמודים 97-102 בספר הלימוד (מט"ח) וענה על השאלה הבאה :
- האם לאור מהלכים של המהפכנים לאחר המהפכה (1789) ניתן לומר שהמהפכה השיגה את יעדיה. **הסבירו** את טענתכם.